

Streszczenie

Rozprawa doktorska zatytułowana *Wizja małżeństwa Papieża Franciszka w świetle adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” i jej recepcja na gruncie niemieckim* przedstawia nauczanie papieża na temat małżeństwa zawarte w tytułowym dokumencie. Podjęto zatem próbę poznania prawdziwego sensu papieskiego nauczania w *Amoris laetitia*, wskazania jego korzeni, zrozumienia tego, co papież chciał przekazać o miłości, małżeństwie i rodzinie. W rozprawie zbadano również to, czy, a jeśli tak, w jaki sposób adhortacja została przyjęta w Niemczech, jak jest tam interpretowana oraz w jaki sposób Kościół niemiecki odnosi się do treści i intencji papieskiego nauczania.

Opracowanie rozpoczyna przedstawienie kontekstu powstania adhortacji *Amoris laetitia* służące lepszemu zrozumieniu analizowanego tekstu. Można tu wyróżnić kontekst bliższy i dalszy. Pierwszy z nich, który stanowi bezpośrednie tło powstania adhortacji *Amoris laetitia*, jakim był synod biskupów z lat 2014–2015, został przedstawiony na początku rozprawy. Przyjrano się podstawowym elementom synodu, które stanowią dokumenty *lineamenta*, *instrumentum laboris*, przebieg zgromadzeń oraz *relatio synodi*, co pozwoliło na głębsze zrozumienie adhortacji, jak też jej interpretacji i recepcji na gruncie niemieckim. Kontekst dalszy natomiast, który tworzą dwa etapy: baza biblijna – przedstawiona z perspektywy miłosierdzia Bożego jako klucza do życia chrześcijańskiego, oraz dużo późniejsze tło teologicznych i pastoralnych tradycji chrześcijańskiego Wschodu, został naszkicowany w rozdziale drugim.

Jako daleki punkt odniesienia lub raczej tło teologiczno-historyczne adhortacji przedstawiono w rozdziale drugim zarysy spojrzenia Kościoła prawosławnego na małżeństwo chrześcijańskie. Może się to wydawać zaskakujące lub nieuzasadnione, wynika jednak z odniesienia się do tradycji i duszpasterskiej praktyki Kościoła wschodniego przez kardynała Waltera Kaspera w kontekście synodu biskupów 2014–2015, które wręcz zobowiązuje do uwzględnienia tej tradycji i do przyjrzenia się jej. Przedstawiono pokrótce historyczny rozwój prawosławnej interpretacji biblijnej wizji małżeństwa. Zostały uwzględnione

charakterystyczne elementy obrzędu małżeństwa, jak zaręczyny i koronowanie. Wreszcie omówiono tematy sporne lub trudne, m.in. ponowne zawarcie małżeństwa, celibat, rozwód, pojęcie rodziny, małżeństwa – szczególnie osób duchownych. Ważnym elementem jest tu rozważana i podniesiona w dyskusji przez Waltera Kaspera kwestia *ekonomii zbawienia* rozumiana jako klucz duszpasterski.

Na takim tle poddany został analizie tekst adhortacji *Amoris laetitia*. Po nakreśleniu zarysów kościelnej doktryny na temat małżeństwa przedstawiono związki dwóch dokumentów papieża Franciszka: *Amoris laetitia* i *Evangelii gaudium*. Ujawnienie pojęć *przestrzeni* i *czasu* oraz struktury adhortacji pozwoliło na lepsze zrozumienie tekstu. Struktura badanej encykliki ukazała, na co papież Franciszek kładzie akcent w swojej refleksji nad małżeństwem chrześcijańskim.

Jednym z ważniejszych motywów *Amoris laetitia* jest pewne napięcie między przepowiadaniem moralnym a realizmem duszpasterskim. Został on omówiony w podpunkcie drugim trzeciego rozdziału z uwzględnieniem takich niuansów, jak subsydiarność, rola sumienia czy też stopniowalność. To właśnie ich rozumienie decyduje o właściwej lub niewłaściwej recepcji nauczania Kościoła.

Następnie poruszono kwestie, które w ostatnich latach tak bardzo zmieniły oblicze społeczeństwa: gender, porozwodowe nowe związki oraz kwestie homoseksualizmu. Tę prezentację rozpoczyna omówienie tematu rodzicielstwa. Cztery punkt tej części skupia się w sposób szczególny na rozdziale ósmym adhortacji, który odbił się najszerzym echem i wzbudził najwięcej kontrowersji. W punkcie piątym podsumowano i nakreślono wizje małżeństwa i rodziny według *Amoris laetitia*. Zostały uwypuklone jej najważniejsze elementy: plan Boży wobec rodziny, jej odkupienie, a następnie jej charakter – z jednej strony sakramentalny, a z drugiej dynamiczny. W tym miejscu przedstawiono także najważniejsze wątki dyskusji i kontrowersje wokół *Amoris laetitia*

W ostatnim, czwartym rozdziale zanalizowano i przedstawiono główne formy recepcji adhortacji papieża Franciszka w Niemczech, a zwłaszcza w tamtejszym Kościele. Także tutaj zaczęto od dalszego kontekstu historycznego,

wspominając wcześniejsze napięcia dotyczące nauki o małżeństwie i rodzinie między Rzymem a przedstawicielami Kościoła niemieckiego, wyrażone przez list trzech biskupów z roku 1993. Temu dokumentowi poświęcono kilka podpunktów (analiza sytuacji, jej ocena wg miary ewangelii, rola wspólnoty chrześcijańskiej oraz niejako cel listu, kwestia dopuszczenia do sakramentów z uwzględnieniem odpowiedzi Watykanu na list). Odpowiadają one strukturze listu, w której ujawniły się przekonania i dążenia Kościoła niemieckiego odnośnie do nauczania Kościoła o rodzinie długo przed papieżem Franciszkiem. W kolejnym podpunkcie zarysowano kontekst bliższy, a mianowicie odpowiedzi Kościoła w Niemczech na *lineamenta* przygotowujące synod biskupów 2014–2015, którego owocem jest omawiana adhortacja.

W drugim punkcie rozdziału czwartego skoncentrowano się na recepcji adhortacji *Amoris laetitia* w Kościele w Niemczech, omawiając oficjalne dokumenty całego episkopatu: dokument Rady Stałej Episkopatu Niemiec, stanowisko kardynała Reinharda Marxa oraz dokument Konferencji Episkopatu Niemiec o przygotowaniu do małżeństwa. Wreszcie przedstawiono zwięzłe typowy dla obszaru niemieckiego problem małżeństw mieszanych, a także podniesiono i omówiono kwestię komunii świętej dla osób rozwiedzionych, żyjących w nowych związkach, tym razem w kontekście recepcji *Amoris laetitia*.

W rozprawie ukazana została troska Franciszka o człowieka, nawet tego najbardziej zagubionego. Papież pragnie objąć miłością Chrystusa każdego z ludzi. W adhortacji ukazuje zarówno piękno i siłę miłości, jak również grożące jej niebezpieczeństwa. Jego głównym zadaniem, jak Dobrego Pasterza, jest poszukiwanie zagubionej owcy. Jeśli chodzi o recepcję adhortacji, Kościół niemiecki troszczy się o zrozumienie dokumentu papieża i wkłada wiele wysiłku, aby znaleźć duszpasterskie zastosowania wynikające z jego wskazań. Przy wprowadzeniu w praktykę zaleceń wynikających z *Amoris laetitia* zauważyć można jednak pewne niebezpieczeństwo, które jest problemem nie tylko Kościoła w Niemczech. Otóż zdarza się, że próby rozwiązania problemów związanych z małżeństwem i rodziną kończą się kazuistyką, z której próbuje się wyprowadzać ogólną regułę. Papież natomiast nie wchodzi w adhortacji w kazuistykę. Nie mówi,

o tym, aby wyprowadzać z niej ogólne zasady. Zauważa natomiast, że wyjątek nie może prowadzić do ogólnej reguły, a reguła nie obejmuje wszystkich wyjątków (AL, nr 52, 220, 295, 300, 304, 307).

Najważniejszą misją Kościoła jest ukazanie Bożej miłości i Jego miłosierdzia, a nie ciągle pouczanie, przedstawianie nakazów czy zakazów. Przed przekazaniem norm czy zasad Kościół musi zbliżyć się do człowieka, poznać go, a jeśli jest on zraniony, spróbować opatrzyć jego rany. Pokazać mu, że jest kochany takim, jakim jest, a nie takim, jakim my byśmy chcieli go widzieć. Na normy, zasady przyjdzie czas. Najpierw jest wiara. Jej owocem zaś jest zmiana życia, życie moralne.

Słowa klucze: *Amoris Laetitia*, papież, Franciszek, synod biskupów, Niemcy, episkopat, recepcja

Abstract

The doctoral dissertation entitled *Pope Francis' vision of marriage in his apostolic exhortation "Amoris laetitia" and its reception in Germany* presents the Pope's teachings on marriage described in the mentioned publication. The author attempts to establish the true meaning of the Pope's teaching in *Amoris laetitia*, to identify its roots, and to understand what the Pope wanted to convey about love, marriage and family. The dissertation also examines whether, and if so, how the exhortation has been received in Germany, how it is interpreted there, and what the attitude of the German Church is to the papal teachings and their intention.

In the opening, the paper presents the circumstances in which *Amoris laetitia* was created in order to better understand the text in question. One can identify in this regard the foreground and the background context. The former, which refers to the direct circumstances surrounding the creation of the exhortation *Amoris laetitia*, namely the 2014–2015 Synod of Bishops, is presented at the beginning of the dissertation. The author analyses the basic elements of the synod - the documents *lineamenta* and *instrumentum laboris*, as well as the course of the meetings and the *relatio synodi*, allowing for a deeper understanding of the exhortation itself, its interpretation and reception in Germany. The background context, on the other hand, comprising two aspects: the biblical basis – presented from the perspective of God's mercy as the key to Christian life – and the much later background of the theological and pastoral traditions of the Christian East, is described in chapter two, which also describes, as a more distant point of reference, or rather the theological and historical background of the exhortation, the view of Christian marriage in the Orthodox Church. This may seem surprising or groundless. However, it follows from Cardinal Walter Kasper's reference to the tradition and pastoral practice of the Eastern Church in the context of the 2014–2015 Synod of Bishops, which even obliges one to take this tradition into account and take a closer look at it. The author briefly presents the historical development of the Orthodox interpretation of the biblical vision of marriage, taking into account some typical elements of the marriage rite, including betrothal and coronation. The paper then proceeds to discuss contentious and difficult topics, including remarriage, celibacy, divorce, as well as the very concept of family and marriage – especially with respect to clergymen. An important element of the considerations is the issue of the *economy of salvation*, understood as a pastoral key, raised by Walter Kasper.

The aforementioned background provided a context for the analysis of the exhortation *Amoris laetitia*. After discussing the outline of the Church's doctrine on marriage, the author

moves on to present the relationship between the two documents written by Pope Francis: *Amoris laetitia* and *Evangelii gaudium*. Taking into account the concepts of *space* and *time* and the structure of the exhortation allowed for a better understanding of the text. The structure of the encyclical in question reveals the main focus of Pope Francis in his reflections on Christian marriage.

One of the major themes of *Amoris laetitia* is a certain degree of tension between moral preaching and pastoral realism. This aspect is discussed in subsection two of the third chapter, taking into account such nuances as subsidiarity, the role of conscience or gradualism. It is the understanding of those nuances that determines the reception of the Church's teaching.

This is followed by a discussion of the issues that have so profoundly changed the face of society in recent years, including gender, post-divorce relationships and homosexuality. The discussion starts with an analysis of parenthood. The fourth subsection of this chapter focuses on chapter eight of the exhortation, which has resonated most widely and stirred up the most controversy. The fifth subsection summarises and outlines the vision of marriage and family according to *Amoris laetitia*, highlighting its important elements, such as God's plan for the family, its redemption, as well as its nature - sacramental on the one hand and dynamic on the other. This part of the paper also presents the main threads of discussion and controversy surrounding *Amoris laetitia*.

The fourth and the final chapter presents and analyses the main forms of reception of Pope Francis' exhortation in Germany, especially in the Church there. Also in this case, the author starts with a background historical context, mentioning the earlier tensions concerning the doctrine of marriage and family between Rome and representatives of the German Church, expressed by a letter written by three bishops in 1993. Several subsections are devoted to the aforementioned document, including an analysis of the situation, its assessment according to the writings of the gospel, the role of the Christian community, as well as the purpose of the letter, namely the question of admission to the sacraments, taking into account the Vatican's response to the letter. The individual subsections correspond to the structure of the letter, in which the convictions and aspirations of the German Church regarding the Church's teaching on the family, much older than Pope Francis' pontificate, are revealed. The following subsection outlines the closer context, namely the response of the Church in Germany to *lineamenta* written in preparation for the 2014–2015 Synod of Bishops, the fruit of which is the exhortation in question.

The second subsection of chapter four focuses on the reception of the exhortation *Amoris laetitia* in the Church in Germany, discussing the official documents of the whole

episcopate: the document of the Standing Council of the German Bishops, the position of Cardinal Reinhard Marx and the document of the German Bishops' Conference on preparation for marriage. Finally, the paper addresses the problem of mixed marriages that is common in Germany, as well as the issue of receiving Holy Communion by divorced people living in new relationships, in the context of the reception of *Amoris laetitia*.

The dissertation shows Pope Francis' concern for human beings, even those who are lost. The Pope wants to embrace each person with the love of Christ. In the exhortation, he shows both the beauty and power of love, as well as the dangers to it. His main duty, as the Good Shepherd, is to seek out the lost sheep. As far as the reception of the exhortation is concerned, the Church in Germany takes care of proper understanding of the pope's document and is attempting to finding pastoral applications resulting from its provisions. However, one should also point to a certain danger in connection with putting into practice the recommendations of *Amoris laetitia*, which is a problem not only for the Church in Germany. Attempts to solve problems related to marriage and the family sometimes end up as casuistry, from which general rules are derived. The Pope, in turn, avoids casuistry in his exhortation and does not recommend deriving general rules from it. Instead, he notes that an exception cannot be used for formulating a general rule, and a rule does not cover all exceptions (AL, nos. 52, 220, 295, 300, 304, 307).

The most important mission of the Church is not to merely instruct, impose orders and prohibitions, but to show God's love and mercy. Before presenting an individual norms or rules, the Church must first get to know them, and if they are wounded - try to heal their wounds, show them that they are loved as they are and not as we would like to see them. There will be the right time for norms and rules later. First of all, one should focus on faith, the fruit of which is a change of one's life in line with moral principles.

Keywords: *Amoris Laetitia*, pope, Francis, synod of bishops, Germany, episcopate, reception